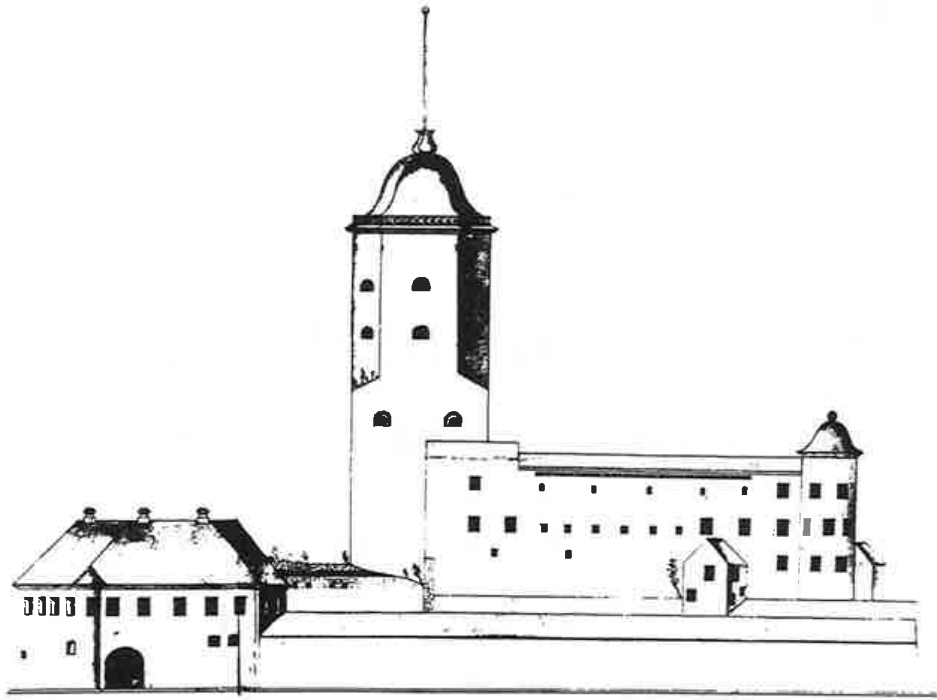

Viipurin Suomalaisen
Kirjallisuusseuran
toimitteita
10

HELSINKI 1992

Vuonna 1993 700 vuotta täyttävä Viipurin linna v. 1797.

ISBN 951-96575-0-9

 Etelä-Saimaan Kustannus Oy - Lappeenranta 1992

Eka Lainio

Viipuri-nimestä ja sen synnystä

Viipuri — Uiburkum, Viburgum, Wijborg, Wibogor, Wiborgz stadh, Wyburgh, Vyborg, Viborg . . .

Historiantutkijat ovat pyrkineet selvittämään Viipuri-nimen etymologiaa. Nimen jälkimmäinen osa ei kaipaa pitempää pohdiskelua, mutta mitä merkitsee sanan alkuosa Vi, Vii? Tulkinnat ja selitykset ovat perin erilaisia. On tarjottu sanoja vik (lahti), vid (vierellä), vieh (karja). Ruotsalainen Olof Rudbäck tulkitsee Viborg 1. Veiborg-sanan alkuosan tarkoittavan pyhää paikkaa. Mainitseehan kuningas Birger kohta linnan perustamisen jälkeen merikaupungeille lähettämässään kirjeessä linnan perustetun Jumalan ja arvoisan neitsyen kunniaksi. Siis Pyhälinna.

Viipurilainen Viljo Nissilä on tutkinut nimen etymologiaa ja kertoo kansantarinan, joka liittää kaupungin nimen kaupalliseen merenkulkuun sekä myös kalevalaiseen perinteeseen:

— Suomenvedenpohjan läntisellä rannalla (vanhassa Viipurissa) oli amoin sitten asunut laivanrakentaja ja 'noita' Vipunen, joka oli keksinyt vipuja tavaroiden lastaamiseksi laivoihin ja jonka eräs jälkeläinen oli siirtynyt linnan perustamisen aikoihin Tervaniemelle vastapäätä linnaa. Paikkaa alettiin nimittää Vipurinrannaksi. Kun alueelle myöhemmin kasvoi kylä ja kaupunki, nekin saivat nimekseen Vipuri ja siitä Viipuri.

Tämä kansanetymologinen selitys esiintyy myös pietarilaisen akateemikon V. Severginin matkakuvauksessa Obozrenije rossijskoi Finljandii (1805), missä hän mainitsee, että kaupunki oli saanut nimensä Wiborg-nimestä talonpojasta, joka entisaikaan oli omistanut ns. Vanhan Viipurin (Monrepoon). Näin Viljo Nissilä.

Kartografiassa Viipurin kaupunki esiintyy ensimmäisen kerran salzburgilaisen benediktiinimunkin Andrea Walsbergerin maailmankartassa vuodelta 1448. Nimi on muodossa Wybogor. Karttaa säilytetään Vatikaanin kirjastossa Roomassa. Yksitoista vuotta myöhemmin ilmestyi munkki Fra Mauron kartta, jossa Wibogor sijaitsee nimettömästä suuresta järvestä Sinus Germanicukseen (Itämereen) virtaavan joen varrella. Jokisuulle on merkitty toinenkin paikannimi, Abo (Piltz).

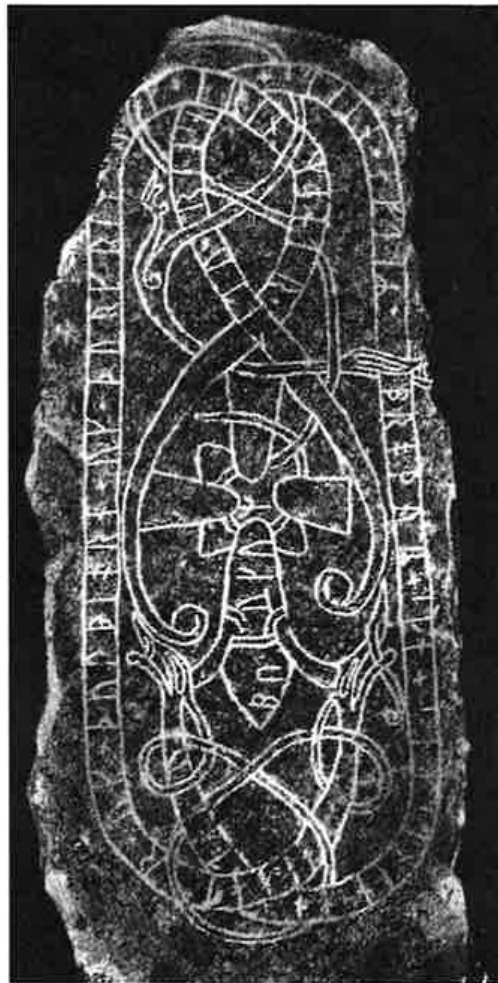
Suuresta järvestä laskeva joki oli Vuoksen sivuhaara, joka Karisalmen ja Kärstilänjärven kautta laskee Suomenvedenpohjaan. Se oli vanha kauppatie, joka yhdisti Suomenlahden Laatokan maailmaan. Sitä kuljettiin vielä 1600-luvulla ja se oli tuttu niin viikingeille kuin hansakauppiaillekin, joiden mukana kartograafiset tiedot siirtyivät eurooppalaisille kartantekijöille.

Mutta tuo Abo (Turku) joen suulla? Sijoituspaikka on ilmeinen virhe, jollaisia puutteellisista ja epämääräisistä tiedoista johtuen sattui entisille kartantekijöille.

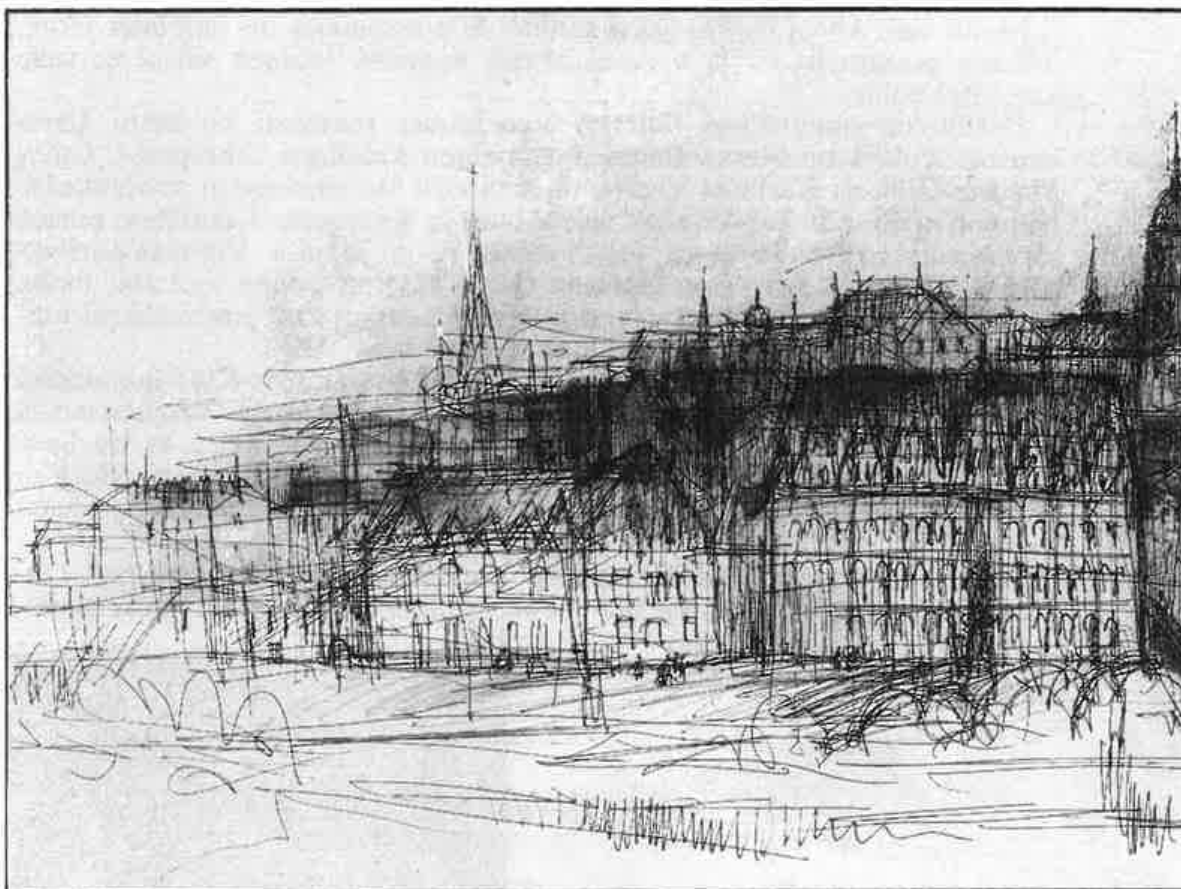
1500-luvun puolivälissä ilmestyi Venetsiassa runsaasti kuvitettu Carta marina. Tekijä oli Ruotsi-Suomen viimeinen katolinen arkkipiispa Olaus Magnus Gothus. Kartassa Viipuri on sijoitettu Suomenlahden pohjukkaan. Nimi on kirjoitettu kahdella tavalla: Viburg ja Viburgum. Lähellä on piirros tornimaisesta rakennelmasta, joka syöksee savua ja tulta. Viipurin piiritykseen 1495 liittyvässä kuvauksessaan Olaus Magnus puhuu luolasta, jonka suuaukko tukittiin, jolloin syntyi niin hirveä pamaus että ympärillä piirittävät viholliset kaatuivat maahan kuin teuraskarja.

Valtionarkistossa olevassa Jaakko Teitin hahmottamassa Karjala-kartassa (1556) nimi on kirjoitettu Wijborg. Hollantilaiselta Lucas Waghenaerilta valmistui vuonna 1583 merenkulussa käytettäväksi tarkoitettu kartta Suomenlahden itäisestä osasta; Viipuri esiintyy siinä muodossa Wyburch, kun se ruotsalaisen kartograafin Peter Geddan 1600-luvun lopulla ilmestyneessä kartassa on Wyborg.

Mutta palatkaamme vielä Vanhaan Viipuriin Suomenvedenpohjan rannalle. Mahdollisesti siellä on ollut linna, jonkinlainen puuvarustus, maini-

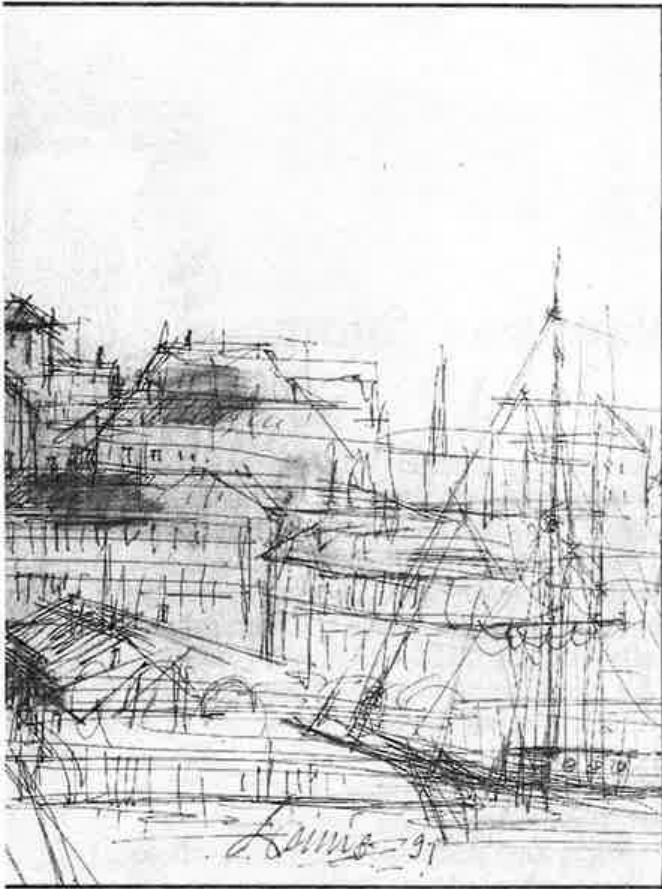
Viikinkiajalta peräisin oleva Siktainin kivi Ruotsin Uplannissa. Siinä mainitaan ensimmäisen kerran kirjoitettuna Uiburkum.

taanhan vanhoissa asiakirjoissa alueen nimenä Linnasaari. Kuten aikaisemmin jo kerroimme, vesitie Suomenlahdelta Laatokalle oli jo varjageille tuttu. Ruotsissa, Uplannissa, on noilta ajoilta säilynyt riimukivi, jonka ovat pystyttäneet neljä nimeltä mainittua henkilöä veljelleen Sikstainille, joka on kuollut Viipurissa — i Uiburkum (Jaakkola). Useat tutkijat ovat olettaneet paikan tarkoittavan Suomenvedenpohjan Vanhaa Viipuria. Näin Viipuri-nimen alkumuotoa voitaneen perustellusti pitää varjagiaikaan kuuluvana.

Ruotsalaiset tutkijat ovat liittäneet Viborg-nimen yleensäkin kolmannen ristiretken aikana 1293 perustettuun Tyrgils Knuutinpojan linnaan. Sikstainin riimukivi osoittaa kuitenkin nimen syntyneen jo pakanuuden aikana, kuten suomalaiset tutkijat Ruuth, Mikkola ja Jaakkola ovat olettaneet. Vanhan Viipurin, Monrepoon uhrilähde — pyhä lähde, (muinaisruotsin vi — pyhä, pyhä paikka), johon Viljo Nissilä tutkimuksessaan viittaa, olisi näin lähtökohtana Viipuri-nimen synnylle.

Tapa kirjoittaa Viipurin nimi asiakirjoihin eri tavoin johtui tietystikin siitä, kuka kulloinkin hallitsi kaupunkia ja mitä kieltä sen virkakunta puhui. Karttojen kohdalla — nehän olivat kansainvälistä tavaraa — nimen kirjoittamistapa oli vieläkin kirjavampaa. Viipurin suomenkielisten asukkaiden käyttämä nimi ilmestyi karttoihin vasta suuriruhtinaskaudella 1800-luvulla, rinnallaan silloin nimet Viborg tai Vyborg.

Viipurin linnansalmen tienoo 1930-luvulla Eka Lainion piirustuksen mukaan.

Itsenäisessä Suomessa ilmestyi vuonna 1938 maanmittaushallituksen julkaisemana Suomen tiekartta ja seuraavana vuotena Suomen yleiskartta, joissa kummassakin on vain suomalainen nimi Viipuri.

Muistelus Viipuri-nimestä 1920-luvulta:

Oli kerran kyläpahanen Karjalassa, jolla ei ollut nimeä, ja siellä koira, jolla oli nimi — Vii. Sattui kerran, että kylän pojat ilkeyksissään veivät Viiltä aamupalan — luun. Vii tuosta vihastuneena tarttui pahimman kiusaajansa housunpersuksiin. Kauhuissaan tämä viimein irti päästyään takamuksiaan pidellen parkui täyttä kurkkua: Vii puri, Vii puri, Viipuri . . .

Lähteet

Viljo Nissilä, Suomen Karjalan nimistö
Jalmari Jaakkola, Suomen varhaishistoria
Aarno Piltz, Karjalan kannaksen karttakuvan varhempia vaiheita
Eka Lainio, Kompassiruusu, Itämeren historiaa ja merikarttoja